

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ЕФЕКТИВНОГО ЗАХИСТУ

Відповідно до п. 1 Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі КЗПЛ) 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» Україна визнає обов'язковою юрисдикцію Європейського суду з прав людини (далі ЄСПЛ) в усіх питаннях, що стосуються тлумачення та застосування КЗПЛ.

Дане положення означає, що конвенційні норми, дотримуватися які прийняла на себе зобов'язання Україна, існують в органічній єдності з рішеннями ЄСПЛ та їх практичне втілення в законодавчих і правозастосовних внутрішньодержавних заходах здійснюється саме в такому вигляді.

Тому перший із факторів впливу рішень ЄСПЛ на правосуддя в Україні обумовлений тим, що ці рішення національні суди зобов'язані враховувати при розгляді конкретних кримінальних проваджень.

Другий важливий фактор – формування стандарту українського правосуддя, вираженого в основних позиціях організації та діяльності судів із здійснення правосуддя, відповідно до вимог КЗПЛ та її Протоколів і правових позицій ЄСПЛ.

Таким чином, з одного боку, рішення ЄСПЛ послідовно формують стандарти, що існують у сфері правосуддя (створення, функціонування, процедур і повноважень судів), а з іншого - вони ж виробляють правові орієнтири для суддів у складних і спірних питаннях здійснення кримінального провадження, у сфері захисту прав людини, в різних напрямках правового впливу на національне законодавство.

Необхідно відзначити, що розроблені ЄСПЛ стандарти у сфері прав і свобод людини засновані на тлумаченні КЗПЛ. Розглядаючи скарги, ЄСПЛ піддає тлумаченню положення КЗПЛ стосовно конкретної справи, і в процесі тлумачення норми КЗПЛ набувають нового значення. Сьогодні неможливо сприймати статті КЗПЛ у відриві від багаторічної практики ЄСПЛ.

Питання про міжнародні стандарти в законодавстві України –

це питання насамперед ефективного захисту прав особи, наявності вичерпних національних засобів судового захисту. Нині формується базова сукупність прецедентів у справах проти України, які в цілому з уже наявними прецедентами щодо інших держав дозволяють ЄСПЛ прискорити розгляд скарг проти України та створюють реальні схеми практичного застосування правових стандартів у правовій системі України.

Зокрема, стандартом ефективного захисту, на нашу думку, необхідно вважати обізнаність (поінформованість) підозрюваного, обвинуваченого про його права (в тому числі й право на захист); про підстави затримання чи обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; про докази або матеріали справи, що зібрані стороною обвинувачення.

Згідно із ст. 6 (3)(а) Конвенції обвинувачений має право бути негайно та детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього. Кримінальний процесуальний кодекс України (далі КПК) передбачає, що підозрюваний, обвинувачений має наступні права: знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують (п. 1 ч. 3 ст. 42 КПК); бути чітко та своєчасно повідомленим про свої права, передбачені КПК, а також отримати їх роз'яснення (п. 2 ч. 3 ст. 42 КПК).

Наступним стандартом ефективного захисту у кримінальному провадженні, який сформулював ЄСПЛ, на наш погляд, є реальний захист, що передбачає дійсну можливість підозрюваного, обвинуваченого захищатися як особисто, так і за допомогою захисника (в тому числі у випадках отримання безоплатної правової допомоги).

Передбачені КЗПЛ права обвинуваченого захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя, на наше переконання, є засадничими для забезпечення ефективного захисту у кримінальному провадженні. Особа, яка в ході кримінального провадження не може захищатися або не має реального доступу до юридичних консультацій і допомоги, фактично позбавлена ефективного захисту, якими би справедливими не були всі інші аспекти судового розгляду її справи.

Відповідно до ч. 1 ст. 20 КПК підозрюваний, обвинувачений, засуджений має право на захист, яке полягає у наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати та подавати докази, брати

особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені КПК. Крім того, закон зобов'язує слідчого, прокурора, слідчого суддю роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника (ч. 2 ст. 20 КПК). У передбачених КПК та/ або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, підозрюваному, обвинуваченому правова допомога надається безоплатно за рахунок держави (ч. 3 ст. 20 КПК). КПК також передбачає вичерпний перелік підстав, коли участь захисника у кримінальному провадженні є обов'язковою (ст. 52 КПК).

Наступним стандартом ефективного захисту у кримінальному провадженні, сформульованим ЄСПЛ, є активний захист. Згідно з КПК підозрюваний, обвинувачений і захисник мають низку процесуальних прав, які надають їм можливість активно захищатися у кримінальному провадженні. Зокрема, до них належать такі права: збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді, суду докази (п. 8 ч. 3 ст. 42 КПК); брати участь у проведенні процесуальних дій, під час яких ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо їх порядку та проведення, які заносяться до протоколу (п. 9 і 10 ч. 3 ст. 42 КПК); заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо (п. 12 ч. 3 ст. 42 КПК); оскаржувати рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді в передбаченому КПК порядку (п. 16 ч. 3 ст. 42 КПК); брати участь під час судового розгляду у допиті свідків обвинувачення або вимагати їхнього допиту, а також вимагати виклику свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення (п. 1 ч. 4 ст. 42 КПК) тощо.

Ще одним стандартом ефективного захисту у кримінальному провадженні є реальна, а не ілюзорна допомога захисника. КПК закріплює, що захисником може бути лише адвокат (ч. 1 ст. 45 КПК), тобто фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування, склала присягу адвоката України й отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю (ч. 1 ст. 6 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»). Проте це не означає, що кожен адвокат сумлінно виконує свою роботу. У зв'язку з цим його може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності у порядку дисциплінарного провадження з підстав, передбачених ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (ст. 34 вказаного ЗУ).

Отже, можна зробити висновок, що чинне національно законодавство містить у собі закладені в КЗПЛ і розроблені в рішеннях ЄСПЛ міжнародно-правові стандарти ефективного захисту, що є суттєвою передумовою забезпечення прав підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні в Україні.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО
РАДА МОЛОДИХ УЧЕНИХ
СТУДЕНТСЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО
ЮРИДИЧНА КЛІНІКА**

*До 210-річчя
Національного юридичного
університету
імені Ярослава Мудрого*

ЮРИДИЧНА ОСІНЬ 2014 РОКУ

Збірник тез доповідей та наукових повідомлень
учасників всеукраїнської наукової конференції молодих учених

14 листопада 2014 р.

м. Харків

Юридична осінь 2014 року: збірник тез доповідей та наукових повідомлень учасників всеукраїнської наукової конференції молодих учених (Харків, 14 листопада 2014 р.) / За заг. ред. А.П. Гетьмана. – Х.: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2014 – 272 с.

Адреса редакційної колегії:
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
вул. Пушкінська, 77,
Харків,
61024,
Україна

Тези друкуються мовою оригіналу,
відображають позицію автора,
який несе відповідальність за зміст